

Сергій Барвік, доцент кафедри музичної педагогіки
Мукачівського гуманітарно-педагогічного інституту,
заслужений артист України

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Дана стаття спрямована на розкриття ціннісних вимірів у розвитку сучасної учнівської молоді через організацію соціокультурного простору: освіти, навчання, виховання. Однією з форм естетизації освітньо-виховного процесу є музичне мистецтво, в якому провідна роль надається учителю музики.

Постановка проблеми. Система освіти й виховання підростаючих поколінь у сучасній Україні стає одним з найбільш важливих і динамічних елементів соціальної інфраструктури. Від ефективності освітньо-виховної діяльності багато в чому залежить успіх соціально-економічних перетворень, спроможність українського суспільства переломити наростаючі негативні тенденції в розвитку духовної культури, відродити й збагатити найвищі моральні ідеали й життєві пріоритети людини.

За роки незалежності в нашій країні зроблено певні кроки в докорінному реформуванні освіти. Проте на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти (жовтень 2001 р.) чітко прозвучала думка про те, що наявна освітня система поки що не відповідає інтересам і потребам особистості, вимогам соціального замовлення й значно відстає від світових досягнень людства [1, 1]. Схвалена з'їздом Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті націлює на розробку й реалізацію стратегії інноваційної випереджувальної освіти й науки, спроможної забезпечити створення сприятливих умов для особистісного розвитку й творчої самореалізації кожного громадянина [5].

Таким чином, мета даної статті спрямована на розкриття світоглядно-ментальних імплікацій ціннісних орієнтирів учнівської молоді, її творчої активності, самореалізації, самотворення на засадах вітчизняного музичного мистецтва у загальноосвітньому процесі. З цим пов'язана і Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття), яка передбачає залучення учнів до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості, здобутків української і зарубіжної культури, а відтак – забезпечення високої художньо-естетичної освіченості й вихованості особистості [6]. Реформування змісту освіти й виховання передбачає оптимальне поєднан-

ня класичної спадщини минулого та сучасних досягнень наукової думки, її органічний зв'язок із вітчизняною історією, культурою та педагогічним досвідом.

У Національній державній комплексній програмі естетичного виховання одним із основних завдань навчального процесу визнано формування у підростаючого покоління високих духовних запитів і музичних смаків шляхом відродження національної культури, збереження її надбань [4]. Чільне місце в розвитку особистості відводиться естетичному вихованню молодого покоління засобами музичного мистецтва, які формувалися на ґрунті народної педагогіки в загальноєвропейському контексті.

Крім того, національні програми у загальноосвітніх навчальних закладах передбачають наявність у змісті навчання регіонального компонента, покликаного відображати етнонаціональну і природно-географічну своєрідність регіонів, особливості їх історії, культури, національних традицій. Успішне розв'язання цього завдання передбачає вивчення вітчизняного історико-педагогічного досвіду, що дасть змогу досягнути теоретичні й практичні здобутки в галузі музичного виховання молодого покоління, а також переосмислити їх з позицій сучасної філософської парадигми та переорієнтувати у сучасний освітньо-виховний процес.

Проблеми сучасної вітчизняної освіти й виховання значною мірою зумовлені відсутністю чітких, достовірних соціальних і моральних орієнтирів. У цих умовах українські фундаментальні педагогічні дослідження, що сприяють становленню методологічного плюралізму й формуванню нового педагогічного мислення. Таким чином, звернення до філософських основ навчання й виховання забезпечить вироблення якісно нових педагогічних концепцій, заснованих на відповідних часу ідеалах і ціннісних орієнтаціях.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

В останні роки в Україні філософське осмислення педагогічних проблем стало своєрідною необхідністю, що зумовлена нагальними потребами у реформуванні сфери соціального життя учнівської молоді, її виховання на засадах етнопедагогіки, що включають ряд світоглядно-ментальних принципів. Оскільки саме упродовж тривалого часу педагогічні концепції народжувалися в лоні філософії, у період створення нових педагогічних парадигм взаємодія філософії й педагогіки ставала особливо помітною й продуктивною.

Починаючи з епохи Просвітництва, відбувається модернізація архаїчних догм, обґрунтування нових ідей і цінностей. З поглядів на світ, людину та її призначення виростали не тільки життєві позиції й переконання людей, а й принципи їхнього навчання і виховання. Досвід і логіка такої модернізації можуть використовуватися в сучасних умовах. Так, визначення призначення філософії виховання, її основних проблем із широким залученням отриманого попереднього досвіду окреслює основні цілі, завдання, проблемне поле філософії виховання та її необхідність у сучасному освітньо-виховному процесі. У цьому контексті важливим є естетичне виховання учнів із активним залученням музичного виховання у загальноосвітніх закладах.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що в системі освіти і виховання вчителі музики покликані формувати та розвивати загальнолюдські гуманістичні цінності, музично-естетичні почуття й інтереси школярів, сприяти вихованню патріотичних та громадянських якостей молоді. Вивчення і творче використання історико-педагогічного досвіду сприятиме подальшому розвитку національної педагогічної освіти в умовах розбудови Української держави. Так, основним завданням в загальноосвітній школі на уроках музики є широке залучення учнів до національної музично-педагогічної освіти, а також подолання відірваності освіти від її національних джерел. Музика як часове мистецтво сприймається лише в її розвитку, тобто охоплюється свідомістю як певним чином розподіленим у часі зміст, втілений специфічними виражальними засобами. Через уроки музики вчитель залучає учнів до загальнокультурних цінностей, розвиває пізнавальну сферу, що пояснюється специфікою мистецтва як формою відображення дійсності. У музиці особливості сприйняття яскраво проявляються завдяки високому ступеню абстрактності музичних художніх образів. Тут поєднане науково-теоретичне мислення і образне бачення світу [2, 9]. Усе це свідчить про актуальність, наукове та практичне значення обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До проблеми комплексного естетичного виховання і зв'язку різних видів мистецтва зверталися філософи, психологи, мистецтвознавці, педагоги Б.В. Асаф'єв, Т.І. Крижанівська, Г.М. Падалка, В.О. Разумний, О.Я. Ростовський, В.О. Сухомлинський та ін. Так, зміст і форми музичної освіти, тенденції та особливості музично-естетичного виховання на різних етапах розвитку в Україні розглядали у своїх історико-педагогічних роботах Т. Грищенко, Л. Коваль, В. Кузьмічова, О. Лобова, А. Омельченко, О. Цвігун, К. Шамаєва та ін. Зокрема, у працях Н. Антонової, І. Барвінок, М. Баскіна, К. Горбунової, С. Грибкова, Н. Путіловської, Г. Фролової міститься наукове обґрунтування педагогічної мети, завдання й змісту естетичного виховання у дитячих творчих об'єднаннях, які покликані задовольняти соціально-культурні прагнення дітей. При цьому науковці спираються на основні теоретичні положення філософії, естетики, педагогіки, психології та педагогічний досвід.

Виклад основного матеріалу. Демократизація суспільства, яка відбувається в Україні, ставить перед педагогічною наукою завдання, пов'язані з докорінним переосмисленням виховного процесу в школі. Здійснення завдань у галузі музичної освіти підростаючого покоління загальноосвітньої школи вимагає, зокрема, серйозної уваги до підготовки тих, хто завтра прийде в школу, хто покликаний запалити вогонь любові до музики в серці кожної дитини. Без перебільшення можна сказати, що повноцінне й досконале музично-естетичне виховання вчителів – ключ до піднесення музичної культури дітей.

У традиційній системі освіти вчителі привносять значну долю соціалізації, естетизації навчального процесу і перетворення дійсності шляхом суб'єктивності в подачі матеріалу. Особисті і професійні якості вчителя не можуть не накласти відбиток на ставлення тих, кого навчають, на формування системи цінностей, норм поведінки і світогляду в цілому.

У цьому контексті важливою є і роль вчителя музики, завдяки якому відбуваються музичне виховання, розвиток естетичної культури та музично-естетичного смаку підлітків, їх залучення до соціокультурного розвитку суспільства. Таким чином, дії вчителя передбачають ціннісно-орієнтаційний компонент щодо формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в мистецтві, виховання високих естетичних смаків, розвинених художніх уподобань.

Теоретичне обґрунтування комплексу педагогічних умов, спрямованих на формування музич-

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ного сприйняття підлітків у навчально-виховному процесі, що виступає основою для розвитку музично-естетичного смаку, зумовило ряд завдань, які спрямовані на вивчення педагогічної, психологічної, методичної наукової літератури для теоретичного обґрунтування комплексу педагогічних умов, що сприятиме розвитку музичного сприйняття.

Важливість цього компонента музично-педагогічної діяльності впливає на формування світоглядних установок, естетичних переконань, ідеалів, які мають домінуюче значення в ході проведення різноманітних музично-просвітницьких заходів. Науково-педагогічний досвід свідчить, що для формування музичного сприйняття школярів-підлітків найсуттєвішими є: керування музичним сприйняттям школярів – здатність відгукуватися на виховні впливи, що є однією з найважливіших педагогічних умов, яка визначає успішність процесу навчання та виховання [3, 54]. З цього приводу інформаційно-просвітницьке повідомлення, що супроводжується оцінкою, коментарем учителя стосовно того чи іншого музичного твору, мистецького явища може стати внутрішнім імпульсом естетичної оцінки школярів, спричинити зміну ціннісної орієнтації особистості, викликати бажання діяти відповідно до тих переконань, які випливають із засвоєних суспільних норм та ідеалів [7].

“Виховання через мистецтво – різновид методу терапії і росту, оскільки воно дає можливість проявитися глибокій духовності, що в подальшому надасть змогу її заохочувати, зміцнювати, тренувати і виховувати” [8, 194]. Співвідношення і взаємозв’язок наукових, художніх, моральних цінностей, тобто Істини, Добра і Краси – центральне питання філософії культури і філософії виховання. Як підкреслював Х. Ортега-Гассет: “Наука – перша сходинка на шляху розв’язання проблеми людини, мораль – друга. Мистецтво – це спроба дійти до самого потаємного” [8, 194]. У цьому сенсі музика постає однією з найважливіших форм свідомості, яка, з одного боку, є елементарним акустичним сприйманням звукових сигналів як щось таке, що ми чуємо і що діє на органи слуху. А з іншого – це процес пізнання уявленого художнього змісту в музичній матерії. Сприймаючи музику, людина виражає своє емоційне “я”. У свідомості відтворюються переживання, образи та думки, втілені композитором у музичному творі. Таким чином, музика здатна передати людські почуття, тим самим вплинути на процес естетизації особистості.

Так, різнобічний вплив музики на психіку людини визначив музикотерапію одним із перспек-

тивних сучасних методів лікування хворих із порушенням нервової системи. Доведено, що музика, завдяки своїй властивості впливати на внутрішній світ людини, допомагає хворим звільнитися від душевного дискомфорту, конфлікту, тривожності; коректує емоційний стан; може відновити душевний спокій, тобто позитивно впливати на психічне здоров’я особистості.

Глобальна філософська ідея сучасності – “від людини розумної до людини духовної” – має стати стрижневою ідеєю виховного процесу майбутнього. Така позиція має зовсім інший погляд на вчителя не тільки як на носія вироблених людством і конкретним народом кращих духовних надбань, а й на суб’єкта створення соціокультурного простору, де педагог має самовизначитися та реалізувати власну життєву програму, а також допомогти визначити програму духовного життя своїм вихованцям. Державна національна програма “Освіта” є стратегічною основою національного виховання в Україні, в тому числі і професійного, яка визначила “перетворення системи моральних та духовних цінностей у важливий чинник виховання і відродження духовності українського народу” [6].

Оптимальна організація навчально-виховної діяльності забезпечує взаємозв’язок діяльності вчителя і учня у процесі навчання. Вона безпосередньо пов’язана з навчально-пізнавальною діяльністю учня, проникає у всі етапи навчання і, взаємодіючи, розповсюджується на всі ступені навчання – від дошкільного до вищого.

Гуманізація й гуманітаризація взаємопов’язані, багатоаспектні і характеризують два різні вектори реформування шкільної освіти. Проте орієнтація на гуманізацію ще не є остаточно вивченою в аспекті її величезного потенціалу для формування змісту освіти, визначення її методів і форм.

В умовах національно-культурного відродження України, розбудови системи педагогічної освіти набуває принципово важливого значення духовний розвиток учнівської молоді. У формуванні духовної культури учнів значне місце посідає естетична освіта і, зокрема, її складова – музична. Важливим для загальноосвітнього процесу також є суб’єктивно-творча особистість вчителя музики, можливість викладача розробляти власні навчальні програми, плани, що сприяють вдосконаленню освітньої системи, здатної готувати цілеспрямовану, вольову, всебічно розвинену особистість. Усе це повинно відзначатися українізацією системи освіти, розвитком музичного мистецтва в цілому, використанням у методичній роботі вчителів спадщини відомих українських педагогів-музикознавців, діячів національної культури.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Такі умови у загальноосвітній школі можна розглядати як сприятливий фактор поєднання органічно пов'язаних складових освітнього процесу, що ними є суспільні умови, науково-педагогічні кадри, методична база для цілеспрямованого формування гуманістичного світогляду учнів.

Можна визначити два реальні соціально визначені завдання:

1. Соціальне конструювання системи освіти, яка відповідає гуманістичним нормам та ідеалам.

2. Залучення особистості до гуманітарної культури у рамках навчального процесу і під час здійснення позанавчальних форм шкільної активності, що впливає на ціннісне спрямування особистості у рамках навчально-виховного процесу.

У сучасних умовах становлення незалежної держави в Україні постають важливі завдання гуманізації освіти та виховання підростаючого покоління, які вимагають здійснення наукових досліджень та пошуку нових фундаментальних підходів до розробки проблеми формування естетичної культури дітей. Постає нагальна необхідність чітко визначити роль і місце естетичного виховання та мистецької підготовки у загальній системі виховання учнівської молоді. В естетичному розвитку провідну роль відіграє мистецтво завдяки його унікальній здатності комплексно впливати на духовний світ людини.

Актуалізація проблеми естетичного виховання дітей вимагає переосмислення змісту діяльності всіх соціальних інститутів, у тому числі й культурно-просвітницької діяльності, пов'язаної з формуванням особистості в умовах художньо-творчої та культурно-дозвілєвої діяльності.

Висновки. Усвідомлення ролі вчителя, на якого покладена відповідальність за долю підростаючого покоління, котре повинно виховуватися на принципах гуманізму та високої моралі, приводить до поглиблення та розширення його соціальних функцій. Нині школа потребує педагога-вихо-

вателя, який би перебрав на себе функції організатора дозвілля молоді, був її духовним наставником [7, 4]. І тому в умовах зростання популярності музики, яка останнім часом зайняла перше місце в структурі художніх уподобань молоді й за обсягом “споживання” випередила всі інші види мистецтва, музично-просвітницька діяльність є тим інструментом суспільно-педагогічної роботи вчителя, що органічно доповнює й продовжує навчально-виховний процес у школі й відкриває широкий простір для ініціативи та пошуку. З огляду на це завдання підготовки майбутнього вчителя музики до музично-просвітницької діяльності набуває особливої гостроти та актуальності.

1. Ваховський Л.Ц. Філософія виховання західної цивілізації в епоху Просвітництва: Автореф. дис... докт. пед. наук. – Харків, 2002. – 17 с.

2. Гумінська О.О. Уроки музики в загальноосвітній школі: Методичний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 104 с.

3. Зонова О.І. Теоретичне обґрунтування комплексу педагогічних умов розвитку музичного сприйняття як основи музично-естетичного смаку // Матеріали I Міжнародної Інтернет-конференції “Нові виміри сучасного світу” Том 2. – Мелітополь, 2005. – С. 54 – 57.

4. Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1992. – №5. – С. 2 – 10.

5. Національна доктрина розвитку освіти. // Дошкільне виховання. – 2002, №7. – С. 4 – 9.

6. Освіта. Україна XXI століття. Державна національна програма. – К., 1994.

7. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної пед. освіти: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 248 с.

8. Сележан Й.Ю. Основи національного виховання (Українознавство: історичний, філософсько-релігійний аспект): Хрестоматія. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 306 с.

“Музика – щасливе майбуття,
Божий дар від роду і до роду.
Музика – мов батьківська земля,
Скарб неоцінений для народу.

В. Островський

“Музика об’єднує моральну, емоційну і естетичну сферу людини.
Музика – це мова почуттів”.

Василь Сухомлинський
видатний український педагог